

С.К. РУДИК, докт. вет. наук, професор, академік АН ВО України
О.Г. МОЛДОВАН, аспірант
 Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ

ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ — ВЕТЕРИНАР, ПОЕТ, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ (до 135-річчя з дня народження)

У грудні виповнюється 135 років з дня народження О.І. Кандиби — українського поета-лірика, драматурга, громадського діяча, ветеринара, відомого під псевдонімом О. Олесь.

Олександр Іванович Кандиба народився 5 грудня 1878 р. у м. Білопілья на Сумщині в родині заможного міщанина. Його дід, Василь Пархомович Грищенко, був багатую людиною. Про це згадував сам поет: «...безмежні поля, величезний сад, город, крупорушка, коні, гуси, індики, цесарки, страшні бугаї, воли, корови, телята, свині, пасіка... Будилок (так звали хутір на Харківщині. — Авт.) з коропами, линами, а навколо ліс з лисами, таємними борсуками...».

Тож не випадково Олександр після закінчення училища пішов навчатися до землеробного училища — на його вибір вплинули дідусь і дядько Олексій, які мали добру освіту із землеробства. Рідні вбачали в Олександрові не поета, а майбутнього фахівця, який міг би на державній службі досягти чину й отримати статус дворянина. А це для міщан було важливо.

Харківське землеробне училище в с. Мала Данилівка належало до найкращих у Росії і прирівнювалося до розряду середнього навчального закладу, де навчання тривало 5 років та ще рік проходили практику. Особливого розвитку воно набуло, коли посаду директора обіймав талановитий організатор і вчений, випускник Московського університету й Петровської лісової академії О.А. Колесов, який викладав закономірності і ґрунтознавство. Крім того, в училищі було 12 штатних викладачів, із них 9 — з вищою освітою.

Одним з учителів був В.І. Ломакін — винахідник і конструктор, який винайшов медогонку, димар, удосконалив рамковий вулик. У 1892 р. на Всесвітній виставці в США він отримав бронзову медаль за валик для виготовлення вошини.

На ювілей О.А. Колесова Олександр Кандиба прочитав свій вірш «Метелики». Його здібності помітив працівник харківського журналу «Южный край» і запросив до співпраці.

Після закінчення училища Олександр отримав атестат другого розряду, що давало йому змогу навчатися далі в іншому закладі.

У 1902 р. О. Кандиба вступив до Харківського ветеринарного інституту. Вибір навчального закладу також не був випадковим, адже молодий хлопець отримав в училищі добрі знання з ветеринарії. В інституті панував особливий дух високої культури — професори, викладачі й більшість студентів вільно володіли грецькою та латинською мовами, в оригіналі читали праці грецьких і римських класиків.

На революційні події 1905 року О. Кандиба відповів віршем «Я знаю вас, нащадки запорожців».

В інституті Олександр уклав свою першу збірку «З журбою радість обнялась» і видав у 1907 р. під псевдонімом «Олесь», який запропонувала його майбутня дружина — Віра Сवादковська. Збірка привернула увагу літературних критиків і викликала хвилю захоплення в читачів різного віку. Олександра називали «справжнім ліричним поетом» (О. Єфіменко), «українським Гейне» (Х. Алчевська), «Божою іскрою» (Леся Українка), «володарем дум» (М. Рильський), «найсильнішим представником українського символізму» (М. Грушевський).

Закінчивши навчання, О. Кандиба в пошуках роботи за фахом вирушив до Києва. Працював на міській бойні, яка в той час була в антисанітарному стані. У Києві спілкувався з високоосвіченими колегами. До них належав передусім випускник Харківського ветеринарного інституту, магістр вете-

ринарних наук С. Дуброва. Він стояв біля витоків Південно-Західного товариства ветеринарних лікарів (1903), яке об'єднувало ветеринарів Київської, Подільської та Волинської губерній. До того ж саме С. Дуброва ініціював заснування в Києві ветеринарного інституту (1920) і став його першим професором. Інший колега О. Кандиби – магістр ветеринарних наук, статський радник (генерал), окружний ветеринар Київського військового округу О. Логінов підняв ветеринарну службу на найвищий у Росії рівень. Він описав також поширену нині хворобу остеопороз. Маловідомим є той факт, що винахідником вагона-холодильника, який сьогодні курсує залізницями світу, був магістр ветеринарних наук, приват-доцент, завідувач Київської бактеріологічної лабораторії О. Максutow.

Письменники В. Королів-Старий та О. Степаненко також були ветеринарними лікарями. В. Королів-Старий ініціював створення української ветеринарної номенклатури. Зокрема в Петербурзі побачили світ його перші ветеринарні поради українською мовою – «Скотолічебник» (1908, 1913, 1919). Як патріот України він видав книжку «Про народне самоврядування» (1918), займався з ініціативи С. Петлюри упорядкуванням могили Т. Шевченка.

О. Степаненко, випускник Харківського ветеринарного інституту, відомий також як редактор київської газети «Село», був для О. Кандиби авторитетом. Вони певний час працювали разом на київських міських різницях.

У Києві О. Кандиба часто гостював у дворянина К. Хороманського, відомого піаніста й композитора, а також ветеринарного лікаря, випускника Харківського ветеринарного інституту, чий син був польським письменником, драматургом, кінорежисером.

Як громадський діяч О.І. Кандиба з піднесенням зустрів революційні події, беручи активну участь у розбудові не лише ветеринарії, а й держави. Він боляче сприйняв зраду інтересів України М. Грушевським і, особливо, П. Скоропадським. Слід зазначити, що П. Скоропадський 18 листопада 1918 р. командування всіма збройними силами передав графу Келеру, який не лише розклеїв по місту брутальні прокламації про те, що існує єдиний «руський народ», але й видав наказ (мовою оригіналу):

«...Оповіщуємо, що зараз провадить се праця для відбудування єдиної Росії... Хто працює проти єдності Росії, вважаються внутрішніми ворогами, боротьба з котрими для всіх обов'язкова.

А хто не хоче боротися, ті підлягають військово-польовому судові як за невиконання моїх наказів.

Головнокомандуючий генерал-од-кавалерії Келер».

(Відродження. – 1918. – 21 листопада)

На дії М. Грушевського та П. Скоропадського О. Олесь відповів віршем «1918»:

Лукавий, хитрий був дідок...

Любив неправду й зраду...

Закликав німців в наш куток,

*Звалив Центральну Раду.
Земельку дав і одібрав,
(Хоч панству жиру збавив),
В мішок республіку сховав
І гетьмана наставив.*

(Трибуна. – 1919. – 1 січня)

Як відгук на наступ різних армій та більшовиків на Київ О. Олесь видрукував поезію «На біжучі теми»:

Ви чули? Ви чули? Зуави! Зуави!
По лікаря швидше! Дві шклянки води!
Вже швидко: вже близько зуави. Удави.
Вже близько: вже швидко прибудуть сюди.
З хвостами, з зубами... А паці! А паці!
Роззявить, ковтне, і нема!
Що довго казати! Пропаці, пропаці!
Упасти – просити, благи дарма.
Прогавили сонні ворони, роззяви.
Шматує, пече каяття.
Добридень, слони, крокодили, удави!
Добраніч, добраніч, життя!*

(Трибуна. – 1918. – 1 січня)

* Зуави – спеціальні легіони Антанти.

В еміграції (1919–1944) поет був відомий як Олександр Олесь, його справжнє прізвище згадувалося менше. Він займався поезією, драматургією, а не ветеринарією. О. Олесь постійно сумував за батьківщиною, та повернутися не міг – на нього чекали Соловки і розстріл.

Життя поета в останні роки було важким. Відходив митець у небуття під наглядом самовідданої дружини Віри Антонівни й безмежно закоханої в поета співачки Марії Фабіанової.

У радянський період поезія О. Олесь була заборонена до 1957 р.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Рудик С.К. Внесок лікарів ветеринарної медицини у світову культуру / С.К. Рудик // Ветеринарна медицина України. – 1998. – № 2. – С. 45–46.
2. Рудик С.К. Олександр Кандиба (О. Олесь) – ветеринарний лікар, поет, громадський діяч / С.К. Рудик, О.Г. Молдован // Науковий вісник НАУ. – 2005. – Вип. 127. – С. 250–260.
3. Рудик С.К. Олександр Кандиба (О. Олесь) – учень Харківського землеробного училища / С.К. Рудик, О.Г. Молдован // Збірник наукових праць ХДЗВА. – 2008. – Вип. 18. – Ч. 2. – Т. 1. – С. 207–214.
4. Рудик С.К. Гордість «Харьковского ветеринарного института Императора Николая I» (1805–1905) / С.К. Рудик. – К., 2009.
5. Рудик С.К. Київське фахове середовище Олександра Олесь / С.К. Рудик // Літературна Україна. – 2011. – 7 квітня.
6. Рудик С.К. Повернення із забуття / С.К. Рудик. – К., 2012. – 153 с.
7. Рудик С.К. Роль оточення в житті Олександра Олесь / С.К. Рудик // Літературна Україна. – 2013. – 23 травня. ☺